

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОФІЛАКТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР

У статті визначено дилему (яка розглянута з точки зору реалізації стосовно кримінальних правопорушень (та/або осіб, які їх готують), вчинюваних у сфері використання та охорони надр) пов'язану з відсутністю нормативного регулювання участі оперативних підрозділів у проведенні оперативно-профілактичних заходів та їх компетенцією. Визначено поняття, зміст оперативно-розшукової профілактики кримінальних правопорушень у сфері використання та охорони надр, виокремлено її основні складові, напрямки, стадії та взаємозв'язок між ними. Доведено, що необхідно розмежувати процес організації оперативно-розшукової профілактики (за етапами) та безпосередньо процес оперативного впливу (етапи якого залежать від стадії оперативно-значимої поведінки особи). Визначено етапи організації оперативно – розшукової профілактики кримінальних правопорушень у сфері використання та охорони надр та її стадії (попередження кримінальних правопорушень; запобігання кримінальних правопорушень; відвернення кримінальних правопорушень; припинення кримінальних правопорушень). Зроблено висновок, що оперативно-розшукова профілактика кримінальних правопорушень у сфері охорони та використання надр – це комплекс оперативно-профілактичних заходів, які здійснюються в умовах неочевидності уповноваженими на проведення ОРД суб'єктами із застосуванням сил, засобів та методів ОРД, об'єктом впливу яких є причини, які обумовлюють можливість вчинення кримінального правопорушення, умови, що сприяють його вчиненню, а також особи, які готують, задумують або вчинюють кримінальні правопорушення у сфері використання та охорони надр.

Ключові слова: сфера використання та охорони надр, кримінальні правопорушення, оперативно-розшукова профілактика, поняття, етапи, стадії.

В статті определена дилемма (рассмотренная с точки зрения реализации в отношении уголовных правонарушений (и/или лиц, их готовящих), совершаемых в сфере использования и охраны недр), связанную с отсутствием нормативного регулирования участия оперативных подразделений в проведении оперативно-профилактических мероприятий и их компетенцией. Определены понятие, содержание оперативно-розыскной профилактики уголовных правонарушений в сфере использования и охраны недр, выделены ее основные составляющие, направления, стадии и взаимосвязи между ними. Доказано, что необходимо разграничить процесс организации оперативно-розыскной профилактики (по этапам) и процесс оперативного воздействия (этапы которого зависят от стадии оперативно-значимого поведения личности). Определены этапы организации оперативно – розыскной профилактики уголовных правонарушений в сфере использования и охраны недр и ее стадии (предупреждение уголовных правонарушений; предотвращение уголовных правонарушений; прекращение уголовных правонарушений). Заключено, что оперативно-розыскная профилактика уголовных правонарушений в сфере охраны и использования недр – это комплекс оперативно-профилактических мероприятий, которые осуществляются в условиях неочевидности уполномоченными на проведение ОРД субъектами с применением сил, средств и методов ОРД, объектом влияния которых есть причины, обуславливающие возможность совершения уголовного правонарушения, условия, способствующие его совершению, а также лица, готовящие, задумывающие или совершающие уголовные правонарушения в сфере использования и охраны недр.

Ключевые слова: область использования и охраны недр, криминальные правонарушения, оперативно-розыскная профилактика, понятия, этапы, стадии.

The article identifies a dilemma (which is considered in terms of implementation in relation to criminal offenses (and / or persons who prepare them) committed in the field of subsoil use and protection) related to the lack of regulation of the participation of operational units in operational and preventive measures and their competence. The concept, content of operative-search prevention of criminal offenses in the field of subsoil use and protection are defined, its main components, directions, stages and interrelation between them are singled out. It is proved that it is necessary to distinguish between the process of organization of operative-search prophylaxis (by stages) and directly the process of operative influence (the stages of which depend on the stage of operatively significant behavior of a person). The stages of organization of operative – search prevention of criminal offenses in the field of subsoil use and protection and its stage (prevention of criminal offenses; prevention of criminal offenses; prevention of criminal offenses; cessation of criminal offenses) are determined. It is concluded that operational and investigative prevention of criminal offenses in the field of protection and use of subsoil is a set of operational and preventive measures carried out in conditions of uncertainty by authorized entities with the use of forces, means and methods of ORD, the object of which there are reasons that determine the possibility of committing a criminal offense, the conditions that contribute to its commission, as well as persons who prepare, conceive or commit criminal offenses in the field of use and protection of subsoil.

Key words: *sphere of subsoil use and protection, criminal offenses, operative-search prevention, concepts, stages, stages.*

Постановка проблеми. До заходів оперативної профілактики науковцями відносяться: заходи морально-виховного характеру (спрямовані на вдосконалення правосвідомості суспільства за допомогою правової освіти, правової пропаганди, виховання, підвищення морально-культурного рівня); технічні заходи (перехід на більш сучасні технологічні процеси, що забезпечують зменшення відходів та їх максимальну утилізацію, створення й експлуатацію високоефективних очисних споруд; соціальні заходи (розроблення та реалізація регіональних соціальних програм, спрямованих на вирішення проблем депресивних територій, насамперед з питань забезпечення зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення з цією метою ефективності роботи служб зайнятості; організації належного контролю за виконанням таких програм) [1, с. 25-26]. На нашу думку, зазначені заходи не можуть бути реалізовані оперативними підрозділами, оскільки ті мають чіткий організаційно-правовий статус та інші завдання, а проведення вищезазначених заходів відноситься до компетенції контролюючих органів. З іншого боку, профілактика правопорушень оперативно-розшуковими методами та засобами передбачає участь підрозділів у загальних профілактичних заходах, які є складовою частиною політичної, економічної, ідеологічної і виховної діяльності держави та суспільства; організація і безпосереднє здійснення індивідуальних оперативно-розшукових і профілактичних заходів щодо осіб, від яких, відповідно до їх антисуспільної поведінки, можна очікувати вчинення злочинів; організація і безпосереднє проведення оперативно-розшукових заходів, які можуть перешкодити вчиненню злочинів, що готуються [2, с. 74]. У сучасних умовах необхідно відмітити: відсутність відомчої концепції оперативної профілактики (72,4%); відсутність чіткого правового поля та меж компетенції оперативних підрозділів у попередженні кримінальних правопорушень (77,4%); наявність протиріч у понятійних підходах, чіткого формулювання у законодавчих актах (46,4%); термінологічна специфіка превентивної оперативно-розшукової діяльності, особливості використання сил, засобів та методів ОРД вимагають чіткого визначення прав та обов'язків її суб'єктів та виокремлення об'єктів превентивного впливу (40,3%); відсутність переліку підстав (та їх правової регламентації), які дозволяють здійснювати оперативно-профілактичний вплив на конкретних осіб (40,3%) (без загрози порушення особистих прав громадянина). Таким чином виникає дилема – з одного боку оперативні підрозділи повинні приймати участь у проведенні оперативно-профілактичних заходів, а з іншого – у них інша компетенція. Власне нас вона цікавить з точки зору реалізації стосовно кримінальних правопорушень (та/або осіб, які їх готують), вчинюваних у сфері використання та охорони надр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці, які досліджували цю проблематику, висловлювали різні думки щодо місця оперативної – профілактичних заходів у загальній системі кримінологічної профілактики; їх переліку та допустимості за умов, коли кримінальне правопорушення ще не вчинено; відмінності від кримінологічних заходів профілактики тощо. Основний понятійно – категоріальний апарат оперативно-розшукової профілактики розглянув

І.В. Василичук, який зазначив, що під час здійснення заходів оперативно-розшукової профілактики оперативні підрозділи застосовують особливу тактику отримання і використання оперативно-розшукової інформації. Так, рішення про проведення оперативно-профілактичних заходів приймають у разі, якщо в діях осіб не вбачається ознак кримінального правопорушення (в іншому разі заводять оперативно-розшукову справу (відповідно до вимог ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») з метою припинення злочину) [3, с. 134]. І.О. Крепаков вважає, що оперативно-розшукова профілактика – це напрям діяльності (обов'язок) оперативних підрозділів, що має за мету вжиття певних методів та заходів спрямованих на усунення причин та умов, тобто об'єктивних факторів дійсності, що можуть вплинути на особистість, сприяючи формуванню у неї злочинної установки, а також встановлення індивідуальних ознак-схильності особи до вчинення злочину з метою здійснення превентивної психокорекції свідомості [4, с. 109]. В.П. Кушпін зазначає, що заходи оперативно-розшукової профілактики є більш жорсткими, «рішучими», порівняно з заходами кримінологічної профілактики, тому оперативно-розшукова профілактика розглядається не лише як діяльність щодо виявлення та усунення криміногенних факторів, встановлення осіб з криміногенними нахилами з метою проведення з ними відповідної виховної роботи [5, с. 328]. Серед науковців також є думки, що найбільш бажаного результату під час проведення діяльності із запобігання злочинності можна досягти, вживаючи комплекс оперативно-розшукових заходів.

Метою статті є визначення оперативно-розшукової профілактики кримінальних правопорушень у сфері охорони та використання надр та виокремлення її основних елементів.

Виклад основного матеріалу. Заходи оперативно-розшукової профілактики можуть полагати у наданні інформації, отриманої в процесі пошукової діяльності, до державних контролюючих органів, а так само існує зворотній зв'язок – кримінологічна інформація використовується як з метою інформаційного забезпечення пошукової діяльності та послідуочого оперативно-профілактичного впливу.

Ми виокремлюємо ознаки оперативно-профілактичних заходів, а саме: здійснюються із застосуванням сил, засобів та методів ОРД (60,8%); суб'єкти проведення заходів – це виключно оперативні підрозділи (77%); об'єкти оперативного впливу – це причини та умови, які обґрунтовують можливість та сприяють вчиненню виключно кримінальних правопорушень, а також особи, які готують, задумують або вчинюють кримінальні правопорушення (24,5%); заходи здійснюються в умовах неочевидності, прихованості впливу на об'єкт (58%).

Наразі у різних нормативних актах фігурують різні терміни «попередження», «запобігання», «припинення», «профілактика» у поєднанні з оперативною функцією і об'єднані одним змістовним навантаженням. Так само у наукових колах кілька десятиріч точиться дискусія стосовно змістовного та термінологічного співвідношення зазначених понять. Переважна частина науковців, визначаючи оперативно-розшукову профілактику, акцентують увагу на її специфічних ознаках, зокрема: використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) щодо виявлення та усунення причин і умов злочинів, впливу на осіб з криміногенними нахилами [6, с. 242; 7, с. 231]; здійснення заходів профілактики суб'єктами оперативно-розшукової діяльності [8, с. 43-46; 9, с. 16-17]; прихованість впливу на об'єкти (причини злочинності, умови, які сприяють учиненню окремих видів злочинів, правопорушник та його поведінка) та реалізація профілактичних заходів від одержання негласної інформації до комбінування оперативно-розшукових можливостей щодо усунення протиправної поведінки, протиправної ситуації (обстановки), недопущення настання суспільно небезпечних наслідків [10, с. 54]; об'єктами індивідуальної оперативно-розшукової профілактики є не будь-які особи з криміногенними нахилами, які допускають порушення норм моралі чи правил співжиття, а саме ті особи, які виявляють намір вчинити злочини чи готуються до його вчинення і, зазвичай, перебувають на оперативних профілактичних обліках [6, с. 78-95]. Тобто, науковці використовують такий підхід, який дозволяє відокремити саме оперативно-розшукову профілактику від інших видів профілактики (зокрема, кримінологічної). А.О.Тодосієнко використовує для такого виокремлення законодавчі підстави, зазначаючи, що згідно з п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», одним із обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є вживання необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення й розкриття злочинів та викриття причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. Автор робить висновок, що залежно від ступеня сформованості причин та умов злочинної поведінки і пов'язаної з цим моментом їх реалізації, запобігання злочинну поділяється на: профілактику, що здійснюється до формування злочинно-

го умислу; запобігання, що відбувається після сформування злочинного умислу до початкового вчинення злочину; припинення злочину, до якого належать запобіжні заходи, здійснювані після початку кримінально-караних дій [11, с. 618]. На нашу думку, це не зовсім вірно, оскільки складовою оперативно-розшукової профілактики визначається профілактика.

І.М. Купранець надає визначення оперативно-розшукової профілактики, але також позиціонує її як попередження злочинів, яке є однією з цілей кримінальної юстиції, яку у деталізованому вигляді можна визначити і систематизувати так: виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, і вплив на них; виявлення і усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів; вплив на осіб, які вчинили злочини і які відбувають покарання; ухвалення комплексу заходів до осіб, які раніше вчинили правопорушення, і недопущення рецидиву з їх боку [12, С.324].

Л.Ф. Гула [13, с. 129], аналізуючи складові оперативно-розшукової профілактики, зазначив, що термін «відвернення» доцільно застосовувати щодо випадків усунення загрози вчинення конкретного злочину «відвернення злочину». З цієї причини словосполучення «відвернення злочинності» потрібно вважати таким, що не має реального змісту, оскільки термін «злочинність» збірний і не відображає конкретної загрози. Історично склалося так, що під відверненням злочинів розуміють діяльність, спрямовану на унеможливлення вчинення злочинів, що перебувають на стадії задуму або підготовки (ст. 14 КК України). Якщо злочин зупинений на стадії замаху (ст. 15 КК України) або під час його вчинення (для продовжуваних злочинів), то такі дії позиціонуються як припинення злочину. Термін «припинення» означає змушування когось припинити робити щось, зупинення силою, різким втручанням і цілком відповідає праксеологічному змісту примусового зупинення злочинних дій.

В.І. Василичук, що терміни «попередження», «запобігання», «припинення», «відвернення» і «профілактика», на перший погляд, є синонімами, що передбачають необхідність застосувати такі заходи, які попередження, а потім і цілком виключення бажання в окремих осіб учиняти протиправні діяння, але в діяльності оперативних підрозділів вони мають різне значення, але потім робить не зовсім коректний за логічним навантаженням висновок, що оперативно-розшукова профілактика за своїм змістом є більш вузьке поняття, ніж терміни «попередження», «запобігання», «припинення», «відвернення», оскільки здійснюється спеціальними суб'єктами (оперативними працівниками), передбачає поєднання комплексу гласних та негласних оперативно-розшукових заходів, спрямованих на випередження, обмеження та усунення чинників, які сприяють учиненню злочинів на різних етапах їх розвитку, а також запобігають їх виникненню й поширенню [3, с. 134]. Таке твердження вірно, якщо взяти за аксіому, що попередження, запобігання, відвернення та припинення – це складові профілактики кримінальних правопорушень у цілому. За таких умов оперативна профілактика дійсно є більш вузьким поняттям. Але між профілактикою кримінального правопорушення у цілому і оперативно-розшуковою профілактикою є ряд певних відмінностей. Сутність оперативно – розшукової профілактики полягає в дослідженні тих її внутрішніх, закономірних, стійких і суттєвих властивостей, які визначають її природу і призначення. З цього погляду оперативно-розшукова профілактика виступає як частина (підсистема) цілісного процесу профілактики кримінальних правопорушень. Також оперативно-розшукова профілактика відрізняється від інших видів профілактики ще тим, що вона вивчає особливості не тільки гласної, але й негласної діяльності оперативних підрозділів з усунення умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також особливості впливу на профілакованих осіб за допомогою сил, заходів, засобів і методів, які є в розпорядженні оперативних підрозділів [11, с. 617-618]. Основна відмінність, на нашу думку, полягає в тому, що акцент в оперативно – розшуковій профілактиці робиться на нейтралізації факторів, що впливають на кримінальну активність осіб, недопущення з їх боку вчинення шляхом здійснення відносно них упереджувальних дій та контролю за їх оперативно-значимою поведінкою. Слід зазначити, що така діяльність оперативних підрозділів відбувається не у вакуумі – виявленні причин та умов (які практично провокують осіб на вчинення кримінального правопорушення), усунути які оперативні підрозділи не мають компетенції передбачає увагу до їх усунення з боку контролюючих органів (до цієї компетенції відносяться такі дії) – і в такому випадку виявлення причин та умов – це пошукова діяльність оперативних підрозділів, а їх усунення – це загальна профілактика у вигляді попередження кримінальних правопорушень шляхом усунення зазначених причин та умов (яке здійснюється не оперативними підрозділами, а іншими суб'єктами, але у результаті реалізації інформації, отриманої від оперативних підрозділів). Окрім цього можуть бути виявлені причини та умови, особи, які задумують вчинити кримінальне правопорушення – на яких може бути здійснено оперативний профілактичний вплив оперативними працівниками і в такому випадку вияв-

лення і профілактичний вплив розглядається як оперативний пошук та оперативно – розшукова профілактика. Власне в залежності від стадії кримінальних дій визначається і стадія оперативної профілактики і тоді терміни та процеси «попередження», «запобігання», «припинення», «відвернення» вже мають статус вже більш вузького змісту ніж оперативно – розшукова профілактика, оскільки є складовими оперативно-профілактичної діяльності.

Необхідно розмежувати процес організації оперативно-розшукової профілактики (за етапами) та безпосередньо процес оперативного впливу (етапи якого залежать від стадії оперативно-значимої поведінки особи).

З врахуванням зазначеного ми визначаємо етапи організації оперативно – розшукової профілактики кримінальних правопорушень у сфері використання та охорони надр: розробка загальних напрямків профілактичної діяльності (на основі аналізу, структури і динаміки злочинності) у сфері використання та охорони надр (77%); концентрація загальних планів профілактичної діяльності з врахуванням реальної оперативної обстановки на підприємствах і організаціях (з різними формами власності) сфері використання та охорони надр та місцях видобутку корисних копалин (77%); організація індивідуально-виховної роботи з фізичними особами, які характеризуються оперативно-значимою поведінкою (53,6%); організація оперативного контролю осіб, про протиправну поведінку яких стало відомо оперативним підрозділам (78,8%); облік та профілактична робота з особами, які раніш притягувались до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері використання та охорони надр з метою недопущення скоєння ними нових кримінальних правопорушень (53,6 %); фіксація фактів вчинення кримінальних правопорушень у сфері використання та охорони надр з метою недопущення нових злочинних епізодів (99,4%).

Також ми визначаємо стадії оперативної профілактики кримінальних правопорушень у сфері використання та охорони надр, а саме:

- попередження кримінальних правопорушень – це комплекс оперативно-розшукових заходів, які спрямовані на усунення явищ або процесів, які сприяють формуванню злочинного наміру у конкретних осіб у сфері використання та охорони надр;

- запобігання кримінальних правопорушень – це комплекс оперативно-розшукових заходів, які спрямовані на скасування сформованого злочинного наміру у конкретних осіб що до вчинення кримінального правопорушення у сфері використання та охорони надр;

- відвернення кримінальних правопорушень – це комплекс оперативно-розшукових заходів, які спрямовані на недопущення реалізації запланованих кримінальних правопорушень, в тому числі і шляхом встановлення осіб, які готують їх вчинення у сфері використання та охорони надр та оперативного впливу на них;

- припинення кримінальних правопорушень – це комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на перешкодження доведення до реалізації злочинного задуму, кримінального правопорушення яке вже вчинюється шляхом встановлення осіб, які готувалися до його вчинення, а також створення обстановки, яка виключає злочинну діяльність.

Висновки. Оперативно-розшукова профілактика кримінальних правопорушень у сфері охорони та використання надр – це комплекс оперативно-профілактичних заходів, які здійснюються в умовах неочевидності уповноваженими на проведення ОРД суб'єктами із застосуванням сил, засобів та методів ОРД, об'єктом впливу яких є причини, які обумовлюють можливість вчинення кримінального правопорушення, умови, що сприяють його вчиненню, а також особи, які готують, задумують або вчинюють кримінальні правопорушення у сфері використання та охорони надр.

Список використаних джерел:

1. Блавацька І.О. Актуальні проблеми профілактики екологічної злочинності. *Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (Осінні читання)* : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної курсантсько-студентської наукової конференції. Львів: ЛьвДУВС, 2013. С. 24-27.

2. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Л.: ЛІВС при НАМ України, 1999. 74 с.

3. Василичук В. І. Понятійно-категоріальний апарат оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері економіки. *Науковий вісник НАВС*. 2013. № 1. С.128 – 136

4. Крепаков І.О. Щодо визначення дефініції «оперативно-розшукова профілактика злочинів». *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Х., 2017. С. 108-110.

5. Кушніт В. П. Оперативно-розшукова профілактика у системі протидії злочинам в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2015. № 825. С. 327–331.
6. Філіпенко Н. Є. Проблеми правового регулювання діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України. *Форум права.* № 1. 2005. С. 78-95.
7. Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика. М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. 526 с.
8. Джужа О. М., Кондратьев Я. Ю., Кулик О. Г. та ін. Криминологія: *підручник* ; за заг. ред. О. М. Джужа. К.: Юрінком Інтер, 2002. 558 с.
9. Цехан Д. М., Луцок П. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності оперативними підрозділами ОВС. URL: <http://Criminology.Opua.Edu.Ua/?P=477>.
10. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. К. : КНТЕУ, 2004. 759 с.
11. Тодосієнко А. О. Загальні заходи оперативно-розшукової профілактики молодіжного екстремізму. *Молодий вчений.* 2016. № 12 (39). С. 616-620.
12. Купранець І. М. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у сфері економіки: поняття та сутність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2015. № 2. С. 321–329.
13. Гула Л. Ф. Оперативно-розшукове запобігання злочинам, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями. *Науковий вісник НАВС.* 2013. № 1. С. 128-136.

УДК 343

МОРА О. М., ЗРАЖЕВСЬКИЙ О. В.

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ ПЕРЕКЛАДАЧА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті досліджуються проблема визначення терміну «перекладач» у кримінальному провадженні. Наголошується на доцільності участі перекладача в слідчих діях та стадії судового провадження.

Ключові слова: перекладач, судовий перекладач, кримінальне провадження, компетентність.

В статье исследуются проблема определения термина «переводчик» в уголовном производстве. Отмечается целесообразность участия переводчика в следственных действиях и стадии судебного производства.

Ключевые слова: переводчик, судебный переводчик, уголовное производство, компетентность.

The article examines the problem of defining the term "translator" in criminal proceedings. Emphasis is placed on the expediency of the translator's participation in investigative actions and the stage of court proceedings.

Key words: translator, court translator, criminal proceedings, competence.